

האסתטיקה של התמונה האמנותית למוות בסיפור "מות הזקנה" של הסופר יעקב שטיינברג

פרופ' עוזר: אימאן לפתה עזיז

מחלקת השפה העברית/ פקולטת השפות
אוניברסיטת בגדאד

جمالية الصورة الفنية للموت
في قصة «موت العجوزة» للاديب يعقوب شتاينبرغ

أ.م. ايماں لفته عزيز

جامعة بغداد - كلية اللغات - قسم اللغة العبرية

תקציר

האסתטיקה בספרות היא הבעה אומנותית חושית לעובדה מה בחיים, האסתטיות שלה גוברת כשגובר הקשר בין הדברים המתנגדים והרחוקים, היא מניעה החשיבה ומשפיעה בנפש המקבל בתמונותיה האמנותית המגוונות.

הסיפור "מות הזקנה" מעצב תמונות אומנותיות פואטיות מתארות בדיוק והרגשה, מציירות פחד בן אדם מהמוות וחווית קרבת המוות. שטיינברג מצייר תמונותיו האומנותיות של הטקסט באופן סטראוטיפי דומה ליצירותיו שהצטיינו בפואטיות והחידות, האירועים בסיפור מעורפלים עד שיגיעו לפואנטה בסוף הסיפור, אז תתברר המוטיב של הסיפור, נחשב זה אסתטיקה בסגנון נוסף לאסתטיקה של ההבעה והתיאורים לרעיון נורא אצל אחדים כמו המוות, אך פואטיות התמונות וההרגשה מכסה העובדה הקשה בצורה אסתטית לטקסט ספרותי מיוחד.

מילות מפתח: האסתטיקה. התמונה האומנותית. המוות. מות הזקנה. יעקב

שטיינברג.

מבוא

אפלטון הגדיר את היופי כתופעה אובייקטיבית ישנה הקיום שלה, אם מרגיש בה בן אדם או אינו מרגיש, הוא קובץ תכונות אם הן מתקיימות בדבר אז הוא נחשב יפה, ואם הן נעדרות מהדבר אינו יפה, ביחס לספרות גם ישנם אלמנטים מרכישים הטקסט אסתטיות ובמיוחד התמונות האמנותיות שמוסיפות משמעות פואטיות לעבודות אפשר שהן קשות להכרתן בחיים, זאת מה אני ניסיתי לגילוי במחקר הזה, האסתטיקה של התמונות האומנותיות בסיפור "מות הזקנה" של הסופר יעקב שטיינברג, הסיפור קצר אך גדול בערכו האומנותי והסגנוני, גליתי בו הפואטיקה של שטיינברג על אף מה שמפורסם עליו שהוא פסימי וישנו צד מעורפל ביצירתו הסיפורית והשירית, ניסיתי לקדים מחקר מעורר את המחשבה לאלמנטים אומנותיים מעשירים את הרוח האנושית בערכים אסתטיים נשגבים. עיקר מהות המחקר הוא הסקרנות המדעית והגלוי למעמקי הנושא הדרוש והמחקר הזה הוא בתחום מדעי הרוח צריך התפתחות נפשית לגילוי העולם הפנימי של הדמויות, שבאמצעותו יתגלה את הקשר בין הזקנות והילדות, ששניהם הגיעו לעולם זר עליהם, ואין להם בחירה.

שטיינברג הרבה משמוש הסגנון החידתי ביצירתו בטכניקת הפואנטה שהיתה בסוף הטקסט ובאמצעותה יתגלה העובדה של הטקסט או הסיבה של המוטיב.

מטרת המחקר

המחקר הזה הוא נסיון לחשוף המרחקים האסתטיים של סיפור "מות הזקנה" של הסופר והמשורר העברי יעקב שטיינברג, גם הוא גילוי לערפול היצירה ופענוח החידות שסביב טקסטיו של שטיינברג.

שאלות המחקר

1. מה האסתטיקה של סיפור מות הזקנה?
2. למה התעסק שטיינברג בנושא המוות?

3. מה השפעת האסתטיקה על הנושא?
4. מה המטרה מסיפור מות הזקנה?
5. האם ישנה השפעה לפילוסופיה האינדיבדואלית ביצירה?
6. מה קשר הילדות בזקנות בסיפור?
7. איך היה הסגנון החידתי בסיפור?

חשיבות המחקר

החשובות של המחקר נובעת בהשקפת האור על הסיפור "מות הזקנה", התברר מהמחקר את האסתטיקה של יעקב שטיינברג בנושא המוות, מתוך הרגשות מתנגדות מגלות חווית הקרבה ממוות, גם התברר אמונת הספקות של שטיינברג בכל דבר שבחיים.

העיונים הקודמים

מחקרים רבים נכתבו על יצירות יעקב שטיינברג, אבל לא מצאתי עיונים על הסיפור הזה, או על הנושא שמצטיין בו הסיפור הזה. הסיפור מפורסם בספרים וברשת האינטרנט.

שיטת המחקר

לגילוי הנקודות החשובות בסיפור הזה השתמשתי הניתוח התיאורי עם הראיה הפילוסופית והספרותית לפילוסופים ומבקרים עולמיים בנושא האסתטיקה, וגם סייע אותי רשת האינטרנט בעיונים חדשים בתחום חווית המוות.

הסופר יעקב שטיינברג

משורר, מספר ומבקר עברי, נולד בשנת 1887 באוקראינה, בניעורו קיבל חינוך מסורתי. התחיל בעבודה ספרותית בגיל צעיר והשתתף בעריכת עיתונים עבריים ואידאיים גם כן כתב שירים ומחזות באידית. שטיינברג עלה לארץ ב 1914, והמשיך פעילותו בעיתונים ספרותיים רבים כמו "הדבר", "הפועל הצעיר" ו"מאזנים", הוא כתב סיפורים, שירים, מסות ורשימות, יצירותיו הספרותיים של שטיינברג התאחדו למסכת אחת שמגוונת

במסגרותיה ומתאחדות במהותן. הוא ידוע במידה ניכרת אינדיבידואליסטן בשירותיו ובמסותיו, אופי יצירותיו מעוצבות בחווייתו והתרשמותו הישירות ואת הראייה שלו שהייתה סובייקטיבית ומהות נוקבת וחרिפה (שאנן, 1978, עמ' 823).

שטיינברג זכה בשנת 1937 בפרס ביאליק ובנימוקי וועדת הפרס נאמר: " שהוא מטובי מספריו העומדים ביצירותם על קרקע המציאות הישראלית" (פרויקט בן יהודה).

סגנון ולשון הפרוזה של שטיינברג הצטיינו בביטוי הספקנות והסגפנות ברעיונותיו הפיוטיים, ובשירה הייתה ראייתו פסימית שאינה יכולה או אינה רוצה להשלים עם עולם של מציאות או מראות בלתי ראויים, וזה מגלה את הנימה של יצירותיו של התבודדות והיבדלות מעולם שנתגלה לו בריקנות, לכן מצויה הנימה של המוכיח ברמז או בסמל ביצירותיו. (שאנן, 1978, עמ' 824).

אמר המבקר שאנן: ש" החתירה אל בירור את "הגרעין" או "השורה" שמהם הוא מקים את בניינו הפיוטי או הפרוזאי, זוהי אותה קפדנות אכזרית שבה נהג כלפי עצמו וכלפי הסובב אותו, והיא המטביעה חותם של אחדות אורגאנית מלאה ביצירתו, בין המהות שלה ובין תוכנה, בין הקצב הפנימי הרעיוני והחווייתי ובין הקצב החיצוני הצורני (שאנן, 1978, עמ' 825). והאמירה הזאת מסכימה את המהות של יצירותיו, והיא שמעוררת הסקרנות לחקור בסיפור הזה שהצטרפו מנחם מנצור בספרו הלימודי "מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים".

שטיינברג כתב סיפורים קצרים התרכז בהם בעיירה היהודית האוקראינית, תאר בה את הדלות, העוני והמוות, והתעניין בדמות האישה היהודית, כוח סיפוריו הוא השפה המאופקת, ומפזרת רמזים ומתחיו הפנימי, כל כתבי שטיינברג קובצו בקובץ אחד בהוצאת "דביר" (הספרייה הווירטואלית).

ספריו: (שירים) ב 1905, (הגליונות האדומים) ב 1905, (הנשיקה) ב 1905, (ספר הסאטירות) ב 1911, (על שפת הנהר) ב 1911, (עץ הדובדבנים) ב 1911, (מגילת הרעב) ב 1912, (העיוורת) ב 1912, (סיפורים) ב 1922, (שירים) ב 1923, (כתבי יעקב שטיינברג) ב 1937, (דמויות וחזיונות) ב 1939, (שירים אחרונים) ב 1948, (רשימות אחרונות) ב 1948, (כל כתבי יעקב שטיינברג) ב 1957, (מבחר ליריקה ורשימות) ב 1963, (ילקוט

הסיפורים) ב 1966, (שירים, סיפורים ומחזות) ב 1976, (דיוקנאות וערכים) ב 1979, (סיפורים) ב 1980, (הצעיף האדום) ב 1997, ומתרגומיו "תרבות הרנסאנס באיטליה" ב 1963 מוסד ביאליק, ו"עלובי החיים" של ווקטור הוגו ב 1934 באמנות (לקסיקון הספרות העברית החדשה).

נפטר שטיינברג בתל אביב ב 1947.

האסתטיקה

מילת אסתטי בשפה העברית מהמילה הלטינית *aisthesis* והיא תיאור ליפה, נאה, נעים, העשוי בטעם טוב והגורם הנאה לרואה, ומילת **אסתטיות** היא משמעות לדבר שהיא הטוב טעם, החן והיופי, גם מונח **אסתטיזם** מביע על אסכולה שחסידיה דוגלים באמנות צרופה, אמנות לשם אמנות, ו**אסתטיקה** היא תורת החן והיופי, ואסתטי או אסתטיקן הוא בעל הטעם הטוב או חסיד **האסתטיקה** (שושן. 1970, עמ' 131).

מונח אסתטיקה במחשבה העכשווית משמש כדי לציין תחום מתחומי מדעי הרוח שמתעניין בלימוד "היופי" כי הוא מושג בקיום, וחוויה אומנותית בחיים האנושית. גם יש לומר כי האסתטיקה מדע מחפש את המשמעות של היופי, מושגו, מהותו ויעדיו. האסתטיקה בדבר כאשר כולל היופי כאמת מהותית ומטרה מיועדה (ستيس. 2000. ص 94). המונח אסתטיקה יוצר מהפילוסופיה המערבית במשך המאה 18, הפילוסוף הגרמני אלכסנדר גוטליב באומגרטן היה הראשון ששמש את המונח ב 1750 וממנו הועבר המונח לשאר התרבויות ומדעי הרוח כמו הספרות, על אף שאסתטיקה כמושג ישן והוא היה עם כל התרבויות האנושיות ללא יוצא מן הכלל, האסתטיקה היה לה אופיה המיוחד עם כל התרבויות (سوريو. 1982).

האסתטיקה בספרות

מדע היופי מתעניין בטבע הרגשות האמנותי ומה הוסיף היופי בכל סוג מסוגי האמנות וההבעה (عبد النور. 1979. ص 86) זאת אומרת, הוא מתעניין בטעם האמנות, ולחוש ביופי שבו. ממדע היופי היה האסתטיקה שגם מתעניינת בכל האומנות, הספרות,

המוסקיה, הציור, הבנייה, הפיסול כי האסתטיקה היא המחקר השכלי בכל סוגי האמנות, משום שהאמנות היא תעשייה, יצירת יופי בעלת שורשים מגוונים, יש לה טכניקה משלה. צריך להוסיף שהאסתטיקה תכונה מתכונות הספרות ואינה מטרה כי הספרות היא חוויה אנושית כוללת מרחקים רעיוניים, נפשיים וחברתיים והאסתטיקה היא חווית היופי בטקסט הספרותי.

האסתטיקה מבדלת בין היופי לבין המכוער בטקסט הספרותי, כי היופי של הציור גובר את האסתטיקה בטקסט (مرتاض. 2007. ص 200), גם סוד האסתטיקה בספרות הוא מה הוסיף הסופר מרוחו ודמותו ליצירתו האמנותית ויכולתו להגשת טקסט יפה מלא רגשה עמוקה ממלאה את הנפש עונג ונעימות מכוח ההבעה, ולכן מושג האסתטיקה נרחב יותר ממושג היופי כי הוא דבר יחסי בטקסט ונשען על הטעם של המקבל.

הספרות מקדמת סוגים שונים מגוונים לאמת, בצורה יפה, קישוט האמת ועיצובה באופן יפה ומשפיע איננו משנה את האמת, כי היא אמת בצורה יפה, וזה מאפיין את הסגנון הספרותי מהסגנון המדעי, גם ערך הטקסט הספרותי קשור ביכולת הסופר בעיצובו לצורתו האמנותית.

היצירה הספרותית מעצבת המילה בהבעה מגוונת ומשמשת התמונה בטקסט להשפיע על המקבל וזאת היא החוויה האסתטית בתוך היצירה. האסתטיקה נותנת ליצירה האמנותית את יכולתה להשפיע על המקבל.

התמונה האמנותית

מילת תמונה בשפה העברית היא "תיאור ספרותי אמנותי של מצב, מאורע וכדומה, גם היא חלק ממערכה המתאר מעמד מסוים ושיש בו תיפאורה מיוחדת" (שושן, 1970, עמ' 2869).

מבקרים מגדירים **התמונה** בספרות שהיא כמו ציור אומנותי ממילות או קטע תיאורי לכאורה, אבל בהבעה השירית - כמו ביצירות יעקב שטיינברג השיריות והסיפורת- היא הראה יותר מהיא תיאורים חיצוניים, גם הערך שלה מבסס על הכוח ההשראתי, כי היא בעלת אסתטיקה עצמית מהווה מאסיפת הקווים והצבעים והתנועה וכדומה מאלמנטים

חושניים, יתר על כן, היא בעלת כוח השראתי יותר מכוח הריתמוס למען שהשראה ברעיון והרגשות (גריב, 1971, ص 191), ובסיפור מוות הזקנה יש השראה אסתטית לנושא המוות על אף מאפלת התכן אבל פיוטית שטיינברג הוסיפה אווירה המיוחד לנושא.

מושג **תמונה האמנותית** מביע על הדמיון שבין דבר לבין דבר אחר בתמונה ובצורה (الجرجاني, 1991, ص 75) ובהגדרה זאת מחבר את התמונה הספרותית בדמיון, גם ישנו שמגדירה ב העיצוב הלשוני שמהווה מהביטויים, המשמעויות המופשטות, הרגש והדמיון (الجهني, 2009, ص 20), וזה מרחב יותר משלפניו כי התמונה בספרות אינה רק דמיון, אלא, היא מעורבת מהמילה ומשמעות ודיוק הבעתו של הסופר והרחבת דמיונו ליופי חיבור הדברים המתרחקים בחיבור אחד מעצב את התמונה האומנותית.

דומה לי שהתמונה האמנותית ראייה מיוחדת לסופר בנושא מסוים משקיפה בהבעות נובעות מדמיונו שמצייר את תחושתו לסביבתו במילות, והצלחת התמונה שלו במידת תחושת הקורא או השומע בה ומידת קישור הדבר והדמיון בתיאורים נאלצים נשגבים.

התמונה האומנותית

התמונה היא הבסיס של כל יצירה אמנותית, והדמיון הוא הבסיס של כל תמונה, התמונה היא פרי הדמיון של הסופר, הוא מצייר התמונה מהמציאות ומוסיף עליה אלמנטים שתהיה יצר אמנותי, עקבי וחדש, הערך הגדול לתמונה האומנותית טמון בעמק החוויה האנושית שמגלה המשמעות המצוי ביופי וחסד בתוכן ובצורה, ובסגנון מרמז מעורר את ההשראה בנפש המקבל (الرباعي, 1984, ص 15).

התמונה האמנותית אמצעות כדי להעביר המשמעות למקבל בבטויים מיוחדים שהשפה הפשוטה אינה יכולה להגיע להבעתה כי הסופר נשען על הדמיון ומעביר מעיצוב המקובל אל עיצוב אמנותי נשען על המדיטציה והחשיבה, ויצירת משמעויות חדשות, להיווצר חלק מרגשות הסופר ותגלה את עולמו הפנימי, הוא חי עם הטקסט באסתטיקה ובמציאות, מביעה את רגשותו ורעיונו, הוא מעסיק מחשבתו ודמיונו לחדשנות תמונה אמנותית אסתטית תגלה בה את יכולתו הלשונית (خليل, 1987, ص 7).

התמונה האומנותית היא רוח היצירה הספרותית אם אין צורה שירית או נרטיבית בטקסט הספרותי אין יצירה ספרותית, ואין טעם לטקסט אם אין מעבר למקבל רגשות מעוררת את מחשבתו.

מחשבת המוות

בכלל

המוות הוא חוק אלוהים לכל גוף חי על פני הארץ, אלוהים גזר המוות על כל מה שהוא ברא, ישנם שאומרים שמוות הוא תהליך הפוך מצב החיים אל מצב בלי חיים, וישנם שאומרים הוא העברת גוף החי לעולם אחר או לדבר אחר. בפילוסופיה אומרים: כי המוות הוא הנגד של החיים, או הוא ביטול כוח הגוף מהפעלים והנפש עזבה שמוש את הגוף, והמוות תהליך קיומי אף אחד אין ידוע מה היא מהותו, המוות הווציר מחשבה ונושא להרבה מהפילוסופים והסופרים, הם שונים בתפיסתם, ישנם שתמיד היה להם המוות המעורר את השארתם, הוא נקודת התחלה באיזה פילוסופיה ומטרה להתפלסף והרעיון של כל סופר הוגה, שופנהאור תאר אותו שהוא הכילה של הפילוסופים ושבח אותו את האקזיסטנציאליסטים עד מי שמכנה בפילוסופי המוות (الحفني. 2000. ص 851).

ביהדות

בתנ"ך מתואר בספר בראשית כי החטא של האדם הראשון באכילתו מעץ הדעת הביא עליו גזרת המוות עליו ועל כל צאצאיו ואין מכן מנוס (בראשית: פרק ג'). אדם וחווה נגרשו מגן עדן כעונש על עוולם, אלוהים אמר לאדם שאתה מהעפר ואל העפר תשוב, תפיסה דומה מקובלת בדתות המונותאיסטיות. הקבלת את המוות באה לשיאה בספר איוב, הוא מקבל את מותם של קרוביו בלי תרעומת, הוא קבל הגזרה שהיא מאלוהים לעבדי אלוהים,

או כמו אמר אלוהים לאדם בתנ"ך: "כי עפר אתה, ואל עפר תשוב".

הסיפור "מות זקנה"

סיפור "מות זקנה" מכיל שני חלקים, החלק הראשון התחיל בחזרת הנער יוסלה עם סבא מבית הכנסת באחת מלילות שבת הקרות באחד מבתי העיירה היהודית במזרח אירופה, שטיינברג מתאר קרירות המזג יחד עם קרירות התנהגות זקני הבית בגלל החלשה של הזקנות, גם הוא מתאר בסאטירה טקסי השבת ומצביהם בבית והקיפאון בקשרי המשפחה, התיאור המדויק ממלא את הדפים לכל פרטי יום ולילה שבת מהארוחה, הנרות, השירים, דרך התנהגותם עם החתול שבבית ובלתי פעולה נכרה בכל התיאורים האלה. שטיינברג מעביר תיאוריו אל הנער יוסלה ומצבו בבית, את חסרת שנתו, עד את עיצובו היה עם כל תיאוריו מערפל ואין נימוק לכל מה שהיה, **ומסיים החלק הראשון בסוד אין מפענח מהמספר**. החלק השני מהסיפור שטיינברג מדרג לגסיסה והתקבלות הזקן למותו ואת רגישותו לכל מה שבסביבה, **ומסיים הסיפור במוות של הזקנה שציירו כתמונה בעלת משמעות אמנותית האסתטיות** כי כל דבר מסביב הזקנה מכבה וגומר. "תיאורים מדויקים למצבי הרוח וטלטולי נפש ומחשבה ישנם בסיפור "מות הזקנה", העלילה מצומצמת ומועטה כי עיקר התעניינות שטיינברג בעולם הפנימי של הדמויות והתייחסותן אל כל ההתרחשות שהיא" (מנצור, 1970, עמ' 163).

אסתטיקת התמונה של המוות

הכותרת ביצירה הספרותית נחשב כטקסט שווי בערכו לטקסט היצירתי, ישנו תפקיד משפיע על המקבל הוא הקרן שמושך אליו הלב ברגע הראשון, הוא נהפך ל " מונח מקבע בניתוח הטקסט הספרותי, ומפתח עיקרי אצל המבקר להכנס לעמק הטקסט בכוונת החקירה ופרשנות (الحמידاوي. 1997. ص 96). תמונות המוות בסיפור התחילה מהכותרת "מות הזקנה", הוא קדם את מילת המוות ובא במילת זקנה ה' הידיעה לנוכחות הזקנה בסיפור, דומה לי שהוא רצה בכך להתמקד ברעיון המוות בפשוטה, עד הוא בחר המוות

לזקנה ולא לילד או לבחור כי הוא סיום טבעי לכל אדם, הוא רכז התמונות והאירועים לרעיון המוות.

תמונת הפתיחה היא העולם הציורי ביצירה הספרותית, כאשר כישרון הרטוריקה מעצב את יכולת הסופר בעיצוב הפתיחה שהיא אחד מאלמנטי היצירה שמפנים השפעת התמונות במשך מסע הקריאה (ماجدولين. 2010 . ص 21) שטיינברג פתח הסיפור בציור חזרת הילד מבית הכנסת עם הסבא שלו אל ביתם כהבעה אלגורית למוטיב הסיפור כי מוות הוא חזרת הרוח אל בוראה, אל מקומה הטבעי, המקום העליון, לכן הוא מספר :

" בשעת חזרה מבית הכנסת היה יוסלה הולך וצועד ליד הסבא, כשהוא מנקש מתוך רצון ומקור במגפיו הכבדים משלג, ואולם במסדרון הבית, שהקור החשאי נדמה שם יותר חזק מאשר בחוץ ובמקום שהעלטה היתה ספוגה פרישות של ליל שבת "
(מנצור, 1970, עמ' 165).

עיקר התמונה האמנותית הוא ההבעה האלגורית כי אין עיצוב לתמונה בלי שמוש האלגוריה במובנה הנרחב, גם עיקר התמונה הוא הדמיון היצירתי שמחבר הקשרים הדקים והנסתרים בין הדברים, הוא מעצב אותה במבנה לשוני רחוק מהישירה וההצהרה, הוא משמש האלגוריה (دهمان. 2000. ص 145) לצייר תמונה אמנותית עמוסה ברגשות והרהורים תענוג השכל.

שטיינברג התחיל מהכותרת במוטיב עיקרי לסיפור **המוות** וממשיך בציור תמונה אסתטית בשוויון חזרת הילד לביתו כהקדמה לאירוע הבא והוא חזרת רוח זקנת הבית לעולמה, ואחר שורות מעטים גם מצייר תמונה אחרת לגוועה:

" ובפתח הביאה לפת אותו כעין רטט של פחד, ואז נלחץ יוסלה אל זקנו כשהוא צועד בצעדים כבושים דרך המטבח, במקום שהפתילה החשופה מחלב הטילה מתוך דפוס של טיט את אורה הגווע"(מנצור, 1970, עמ' 165).

הנה הוא מצייר המוות בכל הדברים בסיפור, האירועים והדברים מזהירים לסיום דבר מה, הפחד, האור הגווע, כל אלה תמונות אסתטיות והקרבה למצב המוות כי החיים הם האור שבתוך בן-אדם, בזמן שבא המוות האור מכבה.

בחלק הראשון של הסיפור ישנם תמונות מצוירן שטיינברג בפרטים בעין המספר לטקסי ליל שבת אצל משפחה יהודית ממזרח אירופה, גם הופיע בהן הילד יוסלה, הסבא, הסבתא והאם חיה, התמונות שקדם אותן הן למשפחה פשוטה ועייפה מקושי החיים, ההאוויר שהיה קר מאד משלג, כל פרטי טקסי יום שבת בבית, תמונות פשוטות מציינות רק בפרטיותן.

בתחילת החלק השני של הסיפור ישנם תמונות פרטים של רגשות אנושיות לסבא, שטיינברג פתח החלק השני בתמונות רגשות הפחד מאורח הגיעתו קרובה לביתם:

"בלי תסיסת הלב התפלה, המצויה לפעמים אצל בני אדם לפני השנה, עולה הסבא על משכבו. אין לבו נלחץ מן הכאב הסתום, אשר כל אדם יחוש אותו במקצת עם גמר הבל יומו, כאליו היה זה הפחד מפני הפחתת החיים. הזקן מתכוון להרדת מתוך שביעת רצון"(מנצור, 1970, עמ' 174).

אסתטית התמונה של רגשות הסבא היתה מהפרטים והשפה שמצטיינת בה כתיבת שטיינברג (מנצור, 1970, עמ' 164), התמונה עמוסה רגשות הסבא וחווית קרבת המוות, הגיעת אורח אין מנוס ממנו, עיצוב רצון נפש של הסבא, כי כמו מתאר בעמודים הראשונים הוא יהודי מאמין ושומר ותוצאה טבעית הוא מקבל המוות ברצון נפש, אך גם הוא בן אדם יש לו הקשרים בחיים ויש לו הפחד מעזבת את קרוביו וזה נדמה לי אסתטיות בתיאורים ריאליסטיים מיוצגות רגשות הזקנים בימיהם האחרונים:

" ומבטו הקים בפני עצמו, מבלי להתלות בשום דבר, אינו מביא אותו לידי הרהורים, עיניו, כעיני הזקנים בשעה שהם פרושים לשנה, מאירות רק לעצמון והאור העמום הזה, שאינו פורש לחלל העולם, מאיר מאילו את קרום נפשו של הסבא, השומר עדין את רשמי היום האחרונים "(מנצור, 1970, עמ' 174).

אמנות התמונה הספרותית תיווצר מקירוב שתי עובדות רחוקות באופן יחסי, או במילה אחרת, עד כמה היו העובדות הקרובות רחוקות יותר תבוא התמונה חזקה, והתוצאה שפע השפעתה (عباس. 1959. ص 92) ודומה לי שזה גם מגבר את השפעתה האסתטית למקבל, כי כמו יודע "התמונת הסיפורית נחשבת היותר קיצור וצמצם והשראה ציורית משאר סוגי הנארטיב" (ماجدولين, 2010, ص 10) וזאת יכולה אומנותית מהסופר לקשר

שתי עבודות רחוקות ובמילים קצרים כמו שקשר שטיינברג בין ימי הזקנה לבין ימי הילדות והשתתפותם בקיצור החשיבה למחר ומחרתים, השנים חיים היום שלהם כפי הוא:

"ואולם אין הסבא זקוק עכשיו להרהר התלוי ביום המחרת. משום שלזקנה, כמו לילדות, נתנים הימים בלי קשר, כעצמות משחק קרות ודומים זה לזה. ורק בתקופת הגבורה אנחנו מקבלים את החיים כמו פקעת של חוטים מרוב צבעים, ההולכת ומתגוללת בלי הפסק"(מנצור, 1970, עמ' 174).

הנה התמונה הספרותית מדויקת בסגנונה, ישנה עדינות בתיאור הרגשות, הבעת שטיינברג למוות היתה הבעת שלוה, מגלה הפואטיקה בהפיכת המשמש בדיבור המקובל לשפה אלגורית, יתר על כן, התמונה היא תמצות מילים לרעיון מופשט, כוח השפעתה בבחירת הסופר למילים ומשפטים בעלי ערך אסתטי, אמנותי ולשוני.

תמונות שטיינברג פואטיות על אף כובד נושא המוות על כל בן אדם, אך הוא צייר אותו כאורח מעורר השראה לעבר והקבלת גזרת אלוהים ברצון נפש.

הביטוי האסתטי למוות

שטיינברג המשיך בתיאור המוות בצורה רוחנית, הוא מצייר הקדמה רציונאלית למוות מתוך תיאור רפיון הזקנה:

"כאדם המחכה לסוף דבר בזמן שהתחלה נעלמה כליל מזכרונו. התחלה נגעה בלב הסבא נגיעה כל כך קלה כמו נגיעת הצל המרפרף מאחורי איש, וכל הגוף העיור מתאמץ מתוך עמל סנורים למצוא את זה אשר אבד. אך גוף זה של הסבא שחל בו כבד רפיון הזקנה, משתמש במהרה מן העבודה הקשה"(מנצור, 1970, עמ' 175).

הטקסט שכולל נושא נוגע בדת נותן ליצירה הספרותית כוח השפעה גם הוסיף עליו תכונה אסתטית כי לכל דת ישנו אוצר של מדעים נותן לטקסטים ערך עליון, ובנושא הזה אומר סיד קטב: כי היופי האמנותי אמצע להשפעה רגשית, הוא מדבר עם התחושה הדתית, בשפה אסתטית אמנותית. והאמנות והדת יחד בעמק הנפש גם הכרת היופי האמנותי סימן נכונות לקבלת ההשפעה הדתית כאשר מגיע האמנות לרמה גבוהה לקבל מטרת היופי"

(קטב. 2002. ص 143)

"נטלה מכל ישותו של הזקן אותה המנוחה אשר תחיה בשלום תאומים עם החושים העיפים של הזקנה. לבו הולם מתוך מדוה מוזר, כמו אצל ילד בטרם יפרוץ בבכי; ואולם כשביחד עם המרירות, המתחילה מפעפעת בין שניו, הוא גורר מחו גם את הבטול הרגיל של זקנות, או גורם לו דבר זה יסורים שלא חש כמותם מעולם, כמו לו כל צורות עצמותו, מן הילדות הנעלמה ועד הזקנה, נתערבו פתאם לחטיבה אחת, המסתגפת מתוך עינויים, שאין הבטול, שהוא רק נחלת השיבה, חל בהם." (מנצור, 1970, עמ' 176).

במשך כמה עמודים שטיינברג מצייר רגשות הפחד והרצון של הסבא במשפטים מלאים דימוי, בנושא אומר אריסטו כי הצורה היא דמוי וסימטריה והמציירים השונים הם שיכולים לצייר הדברים בדיוק עם תשומת הלב לדמוי שבין האמת וצורה (عباس. ד.ט. ص 63), הוא מושך לב המקבל לרגעים חשובים בחיי הזקן, הוא מבאר צורות הרגשת הסבא בקרבת המוות שנתן לו דימוי התלין:

"ואחרי כך, כאילו ברגע הלחש יצא דבר מה מתך נפשו, נשאר הסבא שוכב בלי ניד, כמתעלף מפחד-כך ידום הנדון למיתה, בשעה שהוא מחכה לתלין: ממאן הוא להצמד בחזרה אל החיים ומכל רגעי הפליטה מוצצת נפשו בדממה את כל תמצית החיים שבהם, ושוכב לו הסבא בלי אונים, כל חושיו נאלמים, ורק עיניו מביטות כמו מקודם אל האור הקלוש החודר מן החדר השני... נשמע לאזנו ממרחקים כה רבים, כאשר ישמע לאוזן החולה, כל נשימות רוח, שהוא קונה לעצמו במחיר תמצית חיים, כאלו היה נושם מבעד לגלימה של בד- כל זה אומר ברור לסבא, כי לא חולה רגיל הוא ואינו יכול לגור בכפיפה אחת עם מחלתו" (מנצור, 1970, עמ' 177).

אחרי כל התמונות המלאות רגשות והקשר בין הדברים המנוגדות והציפייה למוות הסבא, פתאום תהפוך הרמזים מהסבא בתיאורים ודימוי פואטי מרגש בו הקורא בעל הטעם באסתטיות הטקסט הספרותי.

קשר הילדות במוות

שטיינברג התחיל הסיפור בשיבת הילד יוסלה עם הסבא לביתם והמשיך בתיאור רגשותו ופחדו הנסתר, עד קורא הסיפור דומה לו שמוטיב הסיפור הוא הילד ועולמו הפנימי ותחושתו גם באורח הנורא, אך שטיינברג משנה הפנתו לסבא ועולמו הפנימי ותחושתו בהגיעת המוות עד שהגיע לרצון קבלת המוות, עד שהסבא חש כי האורח הזר לא בא אליו, גם אחר כך הפנה שטיינברג ממנו והעביר לסבתא, אך לפני סיום הסיפור ומגיעו לסוף ישנו נקודה מיוחדת בכל מה שנזכר בסיפור, הוא הקשר בתיאורי שטיינברג ודימוי עולם הילדות עם הזקנה והמוות במצבים שונים לרגשות הסבא והסבתא, דומה לי שהיה דימוי או השוואה נפלאים נוספים לתיאוריו הפיוטים לכל הדברים הקשים שמתאר בסיפור הזה, כי החיים ממלאים ניגודים מרגיעה את הקושי: החיים והמוות, האהבה ושנאה, החם והקר, הילדות והזקנה, הגוון בחיים הוא שנתן טעם לחיים כמו שהתיאורים הפיוטיים של שטיינברג נותנים אסתטיקה לצורות מגוונות של העולם הפנימי לגיבוריו העצובים:

"ונפשו של יוסלה יונקת עכשיו משארית ילדותו, שכאלו נתלכדה בקרבו לגוש אחד בטרם שתסתלק; וחטיבה אחרונה זו של ילדות נמשכת מתוך תרעומת כלפי משכב הדרגש אשר מנגד. הנער מושט את שתי ידיו למול הזקנה, אגרופיו קמוצות כנגדו, עיניו פקוחות לרוחו והוא סוקר מתוך התאמצות יתרה את הפנים הכתומים"(מנצור, 1970, עמ' 171).

הם אומרים שישנם דימוי וניגוד נפלאים בין הילדות והזקנה, הראשון בא לעולם זר והשני הולך לעולם זר, עד לפעמים אנו רואים השנים ביחד בעלי קשר חזק. הסבא עם קרוב המוות מרגיש כמו ילד:

"לבו הולם מתוך מדוה מוזר, כמו אצל ילד בטרם יפרוץ בבכי.... כמו לו כל צורות עצמותו, מן הילדות הנעלמה ועד הזקנה"(מנצור, 1970, עמ' 176).

שטיינברג בעל תפיסה פילוסופית בחיים ובסגנון הבעה אסתטית, הוא דומה בין ימי הזקנה לבין ימי הילדות שהשנים נפשם אינה מתעניינת אלא בגרע שבעכשיו:

" ואולם אין הבסא זקוק עכשיו להרהר התלוי ביום המחרת, משום שלזקנה, כמו לילדות, נתנים הימים בלי קשר, כעצמות משחק קרות ודומים זה לזה" (מנצור, 1970, עמ' 174).

תמונות אסתטיות בסגנון, מלאות דימוי לבין רגשות הבסא לבין רגשות הילד, ודומה לי שהשנים חלשים בכוחם, הוא מתאר רגשות הסבא כילד פוחד כשמרגש ברוח המוות מתקרבת אליו:

" אין המחלה, שהסבא חולה בה נקלטת לתוך ישותו: וכמו ילד שהפחידו אותו והוא מובך בלי קול, כך מכוסים עכשיו פניו של הזקן ברשת של קמטים לאין ספורות" (מנצור, 1970, עמ' 177).

יצירות שטיינברג הצטיינו בפילוסופיה של החיים, במיוחד על ההחידות שבחיים, הוא אמר באחד מביתיו שיר "הרבה חידות יש בחיים" כי: אורחי אמר: תוכן אחד גם לחיים, גם למוות, ולא גמר (ורשה 1907), הוא קשר בין החיים שמייצגם הילדות ולבין המוות שמציגו הזקנות, וזה גם אפשר שאדם המבגר מול המוות הוא ילד אין לו מנוס מול גזרת האל.

הפואנטה

בסיום הסיפור מופיעה הנקודה העיקרית בסיפור, זאת אומרת, הפואנטה עם המשיך התמונות האסתטיות לעולם הפנימי של הסבתא, הוא מצייר רגשות בן אדם עם קרבת המוות:

" אז ידאב כמעט לב הזקנה, לא מתוך כאב שלה, כאב ממש, אלא כעין זכרון של צער חיוור התלוי ביציר זר עובר כרפרוף על פני נפשה, משום שהשיבה המופלגת נעשית כמו זרה כלפי עצמה בשעת קבלת שמחה או יגון, אך חלום הצער הזה של הזקנה, הדומה לחבלי ילד שבשעת שינה, מזעזע בקרבה את הרגזנות, אשר תימצא תמיד בנפשם של יצירים עתיקי ימים" (מנצור, 1970, עמ' 179).

הרגשות שמצייר אותה שטיינברג דומה למה מדבר ד"ר קריסטופר קר המומחה בחווית סוף החיים או רגעי הגוויעה: שהמוות הוא דבר יותר מהידרדרות הגוף שאנו רואים, הוא כולל שינוי בנקודת המבט ובמחשבות, המוות מוביל בן אדם לחשיבה (كوري, 2024).

" הזקנה מביטה ומחכה מתוך מצוקה כל כך עצומה, עד כי לבה, לב הבשר אשר בקרבה, מתפרץ לצאת מגודל הכאב. ופתאום מתחיל לבה הולם במהירות רבה, לא מתוך דפיקות חיים, כאילו היה זה לבה של הילדה הקטנה הנשענת אל החלון, אלא כמו מטולטלת של שעון הנתקלת עם כל נענוע בארג של צמר- על פני חוץ מעבר לחלון הופיע דבר- מה" (מנצור, 1970, עמ' 180).

שטיינברג מצייר רגשות לב הזקנה כמו לב ילדה קטנה מחכה, מתערבות כאן רגשות הכאב ורגשות החיים בלב הזקנה, הוא לא מצייר כאב בגוף, הוא מצייר כאב רוחי בלב, זה שנובע מתחושה הפרידה והמעבר אל עולם אחר, בן אדם מול המוות כמו ילד קטן בחיים אין לו בחירה:

" מעבר החלון שני נראה דבר מה ללא דמות, אשר לא יעורר שאון בלכתו ואשר צל לא ילווה אליו, ודרך אין לו לדבר ההוא, לא מפנים ולא מאוחר הוא בא... ואז נשאר הזקנה לבדה, בלי כל דבר אשר יפריד אותה מדבר, וחרש כמו צל רועד בקרבה צער לא צער, שאין בו ממשות כלפי הזקנה כמו עשן הפתילה הכבויה כלפי החשכה. ורגע אחד כנצח יתנדף צערה לא צער והיה ללא כלום" (מנצור, 1970, עמ' 180).

בקטע אחרון של הסיפור שטיינברג מגלם את המוות כמו בן אדם אך שונה בדמותו ותנועתו, הוא מתאר אותו שהוא מכל מקום, עד שהגיע לזקנה וכבה אורה החצוני, אך גם הוא עצר צערה.

שטיינברג מתאר המוות ורגשות כל מה מרגש בו בצורות אסתטיות וחדיתיות, המוות כאורח שאנשים מפחידים ממנו והוא רק דבר מסיים העולם העכשווי ומתחיל העולם האמיתי.

מסקנות

1. האסתטיקה של תמונות שטיינברג בסיפור מות הזקנה מצטיינת בדיוק הציור האמנותי לעולם הפנימי של הדמויות.
2. תמונות שטיינברג פואטיות על אף כובד נושא המוות על כל בני אדם, אך הוא צייר אותו כאורח מעורר השראה לעבר והקבלת גזרת אלוהים ברצון נפש.
3. בסיפור מוות הזקנה ישנה השראה אסתטית לנושא המוות על אף מאפלת התכן אבל פיוטית שטיינברג הוסיפה האוויר המיוחד לנושא.
4. המוטיב של הסיפור, הוא המוות בתמונות ותחושות רעיוניות, מופשטות ואסתטיות.
5. נקודה מיוחדת בסיפור, הוא הקשר בתיאורי שטיינברג ודימוי עולם הילדות עם הזקנה והמוות במצבים שונים לרגשות הסבא והסבתא.
6. בסיום הסיפור מופיעה הנקודה העיקרית בסיפור והיא הפואנטה שהאירועים ותיאורים מהפכים בכוונתם לנקודה אחרת.
7. סיום הסיפור שציירו שטיינברג כתמונה בעלת משמעות אמנותית האסתטיות כי כל דבר מסביב הזקנה מכבה וגומר.
8. שטיינברג מתאר המוות ורגשות כל מה מרגש בו בצורות אסתטיות וחידתיות הוא צייר המוות כאורח שאנשים מפחידים ממנו והוא רק דבר שבאמצעו מסיים העולם העכשווי ומתחיל העולם האמיתי.

المصادر العربية

1. الجرجاني، عبد القاهر. (1991). اسرار البلاغة. ط1. مصر: مكتبة الخانجي.
2. الجهني، زيد بن محمد. (2009). الصورة الفنية في المفضليات انماطها وموضوعها ومصادرها وقيمتها الفنية. سعودية: الجامعة الإسلامية. كلية الاداب.
3. غريب، روز. (1971). تمهيد في النقد الحديث. ط1. لبنان. دار المكشوف.
4. ستيس، ولترت. (2000). معنى الجمال: نظرية الاستطيقا. ترجمة امام عبد الفتاح امام. مصر: المجلس الاعلى للثقافة.
5. سوريو، اتيان. (1982). الجمالية عبر العصور. ترجمة د. ميشال عاصي. ط2. لبنان: منشورات عويدات.
6. مرتاض، عبد الملك. (2007). نظرية النص الادبي. الجزائر: دار هومة.
7. عبد النور، جبور. (1979). المعجم الادبي. ط1. لبنان: دار العلم للملايين.
8. الحفني، عبد المنعم. (2000). المعجم الشامل لمصطلحات الفلسفة. ط3. القاهرة: مطبعة مذبولي.
9. الرباعي، عبد القادر. (1984). الصورة الفنية في النقد الشعري دراسة في النظرية والتطبيق. ط1. السعودية: دار العلوم.
10. خليل، عودة. (1987). الصورة الفنية في شعر ذي الرمة (لطروحة دكتوراة غير منشورة). مصر: جامعة القاهرة.
11. دهمان، احمد علي. (200). الصورة البلاغية عند عبد القاهر الجرجاني - منهجا وتطبيقا- ط2. سوريا: منشورات وزارة الثقافة.
12. الحمداوي، جميل. (1997). السيميوطيقا والعنونة. مجلة عالم الفكر. مجلد 25. عدد 3. الكويت: المجلس الوطني للثقافة والفنون والاداب.
13. ماجدولين، شرف الدين. (2010). الصورة السردية في الرواية والقصة والسينما. ط1. لبنان: منشورات الاختلاف.
14. عباس، احسان. (1959). فن الشعر. ط3. لبنان: دار الثقافة.

15. الربيعي، اسماء اديب. (2020). الصورة السردية في المنجز العراقي الحديث. بغداد: دار المتنبّي للطباعة والنشر.
16. قطب، سيد. (2002). التصوير الفني في القرآن. ط6. مصر: دار الشروق.
17. عباس، احسان. (د.ت). فن الشعر ارسطو. مصر: الانجلو المصرية.

המקורות העבריים

1. מנצור, מנחם. (1970). מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים. כרך ראשון. ניו-יורק: הוצאת "כתב".
2. שאנן, אברהם. (1978). מלון הספרות העברית החדשה. תל אביב: הוצאת "יבנה".

אינטרנט

1. <https://lib.cet.ac.il/pages/printitem.asp?item=7080>
2. הספרייה הווירטואלית - יעקב שטינברג BM 10:00 2019/1/15
3. <https://bybe.benyehuda.org/author/388>
4. פרויקט בן יהודה – יעקב שטינברג BM 11:00 2019/1/15
5. <https://library.osu.edu/projects/hebrew-lexicon/02052.php>
6. לקסיקון הספרות העברית החדשה- יעקב שטינברג BM 12:00 2019/1/15
7. <https://www.bbc.com/arabic/articles/c72pyd37pp9o>
8. ماذا يرى الانسان خلال الاسابيع الاخيرة قبل الموت bbc البيسانرا كوري 8-11:55BM\5\2024

جمالية الصورة الفنية للموت في قصة «موت العجوزة» للاديب يعقوب شتاينبرغ

ملخص

ان الجمالية في الادب هو تعبير فني حسي لحقيقة ما في الحياة، تزداد جماليتها كلما ازداد ربط الاشياء المتناقضة او البعيدة، فهي تعمل الفكرة وتؤثر في نفس المتلقي بصورها الفنية المتنوعة.

تشكلت القصة «موت العجوزة» من صور فنية شاعرية الوصف لما لها من الاحساس والدقة، صورت خوف الانسان من الموت وتجربة اقترابه من الموت. صور شتاينبرغ صوره الفنية في النص بصورة نمطية لنتاجاته التي تتميز بالشاعرية وعنصر الالغاز، اذ تكون الاحداث غامضة حتى تأتي نقطة التحول في نهاية القصة لتتضح لنا الفكرة الرئيسة من النص، يعد ذلك جمالية في الاسلوب يضاف الى جمالية التعبير والأوصاف لفكرة قد تكون مرعبة لدى البعض مثل الموت، إلا ان شاعرية الصور والإحساس تلبس الحقيقة الصعبة شكلا جماليا في النص الادبي المميز. كلمات مفتاحية: جمالية. الصورة الفنية. الموت. موت العجوزة. يعقوب

شتاينبرغ

